

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра історії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор
ЧНУ ім. П. Могили
Котляр Ю. В.

«___» _____ 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА ПРАКТИКИ

Кафедра історії

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА-1 (АРХЕОЛОГІЧНА)

Галузь знань 03 «Гуманітарні науки»

Спеціальність 032 «Історія та археологія»

Розробник

Піструїл І. В.

Завідувач кафедри історії

Міронова І. С.

Гарант освітньої програми

Шевченко Н. В.

Декан факультету політичних наук

Хмель А. О.

Начальник НМВ

Шкірчак С. І.

Миколаїв – 2023 рік

ВСТУП

Навчальна практика–1 (Археологічна) проводиться на I курсі, спеціальність 032 – «Історія та археологія» на базі Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Юридична адреса: с. Анетівка, Вознесенський район, Миколаївська область; 54003 м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Проходження навчальної практики–1 (Археологічної) забезпечує реалізацію наступних компетентностей:

Загальні компетентності:

ЗК 8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

Фахові компетентності:

ФК 5. Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).

ФК 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

ФК 11. Здатність здійснювати та організовувати археологічну діяльність.

ФК 12. Здатність робити відбір та прийняття на збереження артефактів і документів у відповідності до нормативів, організовувати археографічну діяльність, роботу в архівах та музеях, державних наукових та науково-дослідних установах у відповідності з прийнятими правилами та нормами.

Програмні результати навчання:

ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПРН 15. Планувати дослідницькі проекти з історії, археології, краєзнавства та ін. Використовувати знання за фахом для проведення занять з історії, виховної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах, у професійній діяльності в органах державної влади і місцевого самоврядування, аналітично-інформаційних інституціях, засобах масової інформації, соціальних і культурних закладах, громадських організаціях тощо.

Археологічна практика підсумовує та логічно завершує теоретичне навчання студентів спеціальності 032 «Історія та археологія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти з курсу «Археологія України». Археологічна практика є завершальним етапом навчання і проводиться з метою узагальнення та вдосконалення знань, практичних умінь і навичок, оволодіння професійним досвідом і готовності майбутнього фахівця до самостійної трудової діяльності.

Обов'язки студента-практиканта:

- ознайомитись і дотримуватись режиму роботи;
- виявляти вихованість, етичну поведінку, ввічливість, професіоналізм;
- сумлінно виконувати програму практики та індивідуальні завдання;

- у визначений термін подати керівнику практики звітну документацію про проходження практики.

Обов'язки керівника практики:

- перед початком практики проконтролювати підготовленість бази практики;
- забезпечити проведення всіх організаційних заходів: інструктаж про порядок проходження практики та з техніки безпеки, надання студентам-практикантам необхідних документів (направлення, робочу програму археологічної практики, індивідуальне завдання на практику, методичні рекомендації та ін.), перелік яких встановлює навчальний заклад;

- повідомляти студентам про систему звітності з практики, прийняту на кафедрі, а саме: подання письмового звіту та матеріалів виконаного індивідуального завдання;

- забезпечити високу якість проходження практики згідно з програмою;
- контролювати забезпечення нормальних умов праці і побуту студентів;
- контролювати виконання студентами-практикантами правил внутрішнього трудового розпорядку;

- забезпечити студентів необхідними документами для виконання програми і завдань практики;

- сприяти організації доступу до інформації, яку необхідно опрацювати за програмою практики;

- здійснювати методичне керування виконанням студентами програми практики та індивідуального завдання, надавати їм всебічну практичну допомогу;

- допомагати студенту в уточненні та усвідомленні суті досліджуваної теми, в підборі необхідної наукової літератури та історичних джерел;

- контролювати підготовку практикантами звітів, підготувати характеристику, відгук з оцінкою про виконану студентами роботу;

- у складі комісії прийняти звіт і залік з практики;

- подати завідуючому кафедрою письмовий звіт про проведення практики із зауваженнями і пропозиціями щодо поліпшення практики студентів.

Базою археологічної практики є с. Анетівка Вознесенського району Миколаївської області та кафедра історії Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Цей вид практики проходять студенти-бакалаври спеціальності 032 «Історія та археологія» терміном три тижні у другому семестрі.

1. МЕТА І ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ

Метою практики є розширення знань студентів з курсу «Археологія України», здобуття певних практичних навичок і вмінь, пов'язаних з виявленням археологічних пам'яток на місці, ознайомлення з основними прийомами та методами їх дослідження. Крім цього польова археологічна практика допоможе студентам оволодіти азами підготовки та подання наукової інформації у формі звітів і наукових статей.

Завданнями практики є:

- Безпосередня участь в археологічному дослідженні пам'яток (розвідки, розкопки).
- Картографування та креслення основних об'єктів.
- Фотозйомка археологічних об'єктів.
- Ведення польової документації.
- Розбір та сортування артефактів.
- Камеральна обробка отриманих матеріалів.
- Фіксація та реставрація археологічних артефактів.
- Орієнтування у методиці дослідження археологічних пам'яток.
- Орієнтування у методах лабораторних досліджень.
- Поглиблення зв'язку теоретичних знань із реальним науково-дослідним процесом, використання їх у розв'язанні конкретних наукових і дослідних завдань.
- Вміти користуватися сучасними інформаційними технологіями.
- Виконувати всі вимоги керівника відносно виконання завдань практики.
- Дотримуватися індивідуального плану практики.

По завершенню практики студент повинен уміти:

- Працювати з науковою літературою та археологічними джерелами;
- Оволодіти навичками польових археологічних досліджень;
- Орієнтуватись у методиці дослідження археологічних пам'яток;
- Оволодіти навичками ведення польової документації;
- Оволодіти навичками камеральної обробки археологічних матеріалів;
- Оволодіти навичками написання археологічного звіту.

2. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИКИ

На початку практики студенти отримують інструктаж з охорони праці, наказ керівника вищого навчального закладу про проведення практики, тривалість робочого часу студентів на практиці, обов'язки студентів, викладачів та керівника практики під час її проходження.

Основні обов'язки студентів при проходженні практики:

- одержати від керівника практики консультацію з проходження практики і оформлення всіх необхідних документів;
- своєчасно прибути до місця проходження практики;
- суворо дотримуватись вимог правил охорони праці та техніки безпеки.

3. ЗМІСТ ПРАКТИКИ

1. Теоретичні проблеми археологічного джерелознавства.

Класифікація археологічних пам'яток. Дослідження культурного шару, його визначення. Складові частини. Вивчення культурного шару як засобу дослідження історичного процесу. Одношарові та багатошарові пам'ятки. Стратиграфічні яруси. Будівельні горизонти. Похована денна поверхня. Коло питань, що вивчають залишки стародавніх городищ, поселень та стоянок.

Стародавні поховання. Наземні споруди: насипи, кам'яні кладки, конструкції «панцири», кромлехи тощо. Підземні конструкції: поховальні ями, підбої, склепи, кам'яні гробниці, зруби, тощо.

Ознаки поховального обряду:

- трупопокладення (інгумація),
- трупоспалення (кремація).

Коло питань, що вивчаються за похованнями. Поняття про закритий та відкритий археологічний комплекс.

Вивчення фізико-географічної характеристики місцевості. Значення мікроландшафтних характеристик.

2. Археологічні розвідки.

Підготовка до археологічної розвідки. Аналіз архівних матеріалів. Попереднє вивчення місцевості, археологічних пам'яток, складання археологічної карти регіону. Попереднє вивчення маршруту та складання його напрямків згідно топографічних планів.

Визначення завдання і мети розвідки. Спорядження. Знайомство з основними прийомами пошуків. Огляд місцевості. Пошуки культурного шару. Опитування місцевого поселення. Збори підйомного матеріалу. Фіксація виходів культурних залишків на поверхню. Інтерпретація. Зйомки плану місцевості. Прив'язки. Опис пам'ятки. Фотофіксація з різних боків. Комплектація знайдених артефактів.

Знайомство з застосуванням технічних засобів розвідки: аерофоторозвідка, аерофотозйомка, геофізичні методи, інструментальна зйомка, орієнтована фіксація на планах землекористування.

Паспортизація пам'ятки:

- Опис пам'ятки (повний).
- Надання його плану на місцевості з прив'язкою до населених пунктів та гідронімів.
- Визначення землекористування території, на якій знаходиться пам'ятка.
- Згідно до чинного законодавства складення охоронного зобов'язання на пам'ятку з власником землі.

3. Археологічні розкопки.

Попереднє вивчення пам'ятки, архівних матеріалів та літератури про неї. Огляд пам'ятки. Вивчення приблизного плану розкопок як системи прийомів дослідження. Отримання конкретних завдань. Оволодіння прийомами розкопок,

скопування, викиду ґрунту, зачистки поверхні та профільних бровок.

Оволодіння навичками історико-культурного визначення матеріалу. Знайомство з правилами вилучення із землі артефактів та поводження з нерухомими археологічними об'єктами.

Оволодіння спеціальними прийомами роботи лопатою, ножем, пензлем. Знайомство з правилами можливого застосування землерийної техніки під час розкопок (бульдозер, скрепер, екскаватор, тощо), фіксація матеріалів під час розкопок.

Знайомство з принципами польових креслень, фотозйомки об'єктів, замірів (горизонтальних, вертикальних). Ведення щоденників. Використання камералок та точків. Знайомство з різними видами карт. Виміри на місцевості. Використання компаса, бусолі, рівня, теодоліта та нівеліра. Окомірна зйомка.

Первісна обробка матеріалів. Очистка, етикетаж, упаковка індивідуальних знахідок та масового матеріалу.

Розкопки стародавніх поселень.

Знайомство з деякими загальними правилами розкопок поселень (стоянок, городищ, міст). Вивчення стратиграфії. Шурфи, траншеї. Контурні траншеї. Вивчення форми і орієнтації розкопів. Розбивка розкопу. Сітка квадратів. Розкопки за шаром. Виявлення та фіксація знахідок. Виявлення залишків споруд. Послідовність фіксації залишків споруд з глини, каменю чи дерева. Визначення типу конструкцій. Сліди споруд на материку. «Плями» землянок, напівземлянок, господарчих ям, тощо. Вивчення планування поселень. Датування споруд. Консервація розкопів та архітектурних залишків. Пошуки меж поселень.

Розкопки стародавніх поховань.

Розкопки могильників.

Визначення за допомогою траншей та шурфів кордонів могильника. Пошуки могильних ям, розкопки площею. Розчистка поховань. Визначення орієнтації кістяка, особливостей конструкції поховальних споруд (ями, підбої, ніші, склепи, тощо). «Культовий» культурний шар або прошарки на могильниках, поминальні ділянки, вівтарі, надгробна архітектура, тощо.

Трупоспалення. Основні характеристики. Можливість застосування землерийної техніки при дослідженні ґрунтових некрополів.

Розкопки курганів.

Вивчення зовнішнього вигляду насипу та його будови. Відлік висот та координат. Обміри курганів. Бровки. Ровики. Розкопки насипу. Зняття дерну. Впускні поховання. Ознаки залишків тризни. Трупоспалення. Вогнища. Кенотафи. Розчистка підкурганих ям кістяків, супроводжуючого матеріалу. Різні прийоми розкопок курганів. Механізація робіт при розкопках курганів. Техніка безпеки.

4. Правила обліку знахідок і реєстрація споруд.

Первісна обробка знахідок. Види польової документації.

Складення креслеників. План місцевості де розташована пам'ятка, план розкопів, окремих споруд, розповсюдження знахідок. Масштаби креслеників. Застосування малювальної сітки. Умовні позначки. Профілі. Фасіровки.

Знахідки. Визначення їх координат у розкопі. Фіксація на плані. Первинна консервація. Опис, зберігання предметів з органічних матеріалів (дерево, шкіра, тощо). Моноліти. Естампажі. Масові знахідки та їх розробка на «точках». Правила зберігання масових та індивідуальних знахідок. Етикетування. Шифровка. Складання польових та колекційних реєстрів.

Залишки споруд. Опис характерних особливостей, обміри, фотографування зі всіх сторін світу з використанням масштабних планок, реставрація або консервація.

Ведення щоденника. План робіт. Записи всіх робіт, виконаних протягом робочого дня. Малюнки основних знайдених матеріалів. Підготовка матеріалів до звіту. Складання польових списків знахідок.

Камеральна обробка матеріалів у польових умовах. Очистка речей (водна та за допомогою хімікатів). Первісне малювання та фотографування. Складання польового опису. Упаковка та транспортування.

Складання звіту. Знайомство з основними принципами складання звіту. Написання звіту за підсумком роботи на конкретній ділянці розкопу. Графічні малюнки артефактів. Складання списків матеріальних знахідок.

Музеєфікація археологічних матеріалів. Як заключний етап розкопок археологічних пам'яток.

Публікація археологічних матеріалів. На основі здобутого під час розкопок матеріалу готуються наукові доклади, доповіді, статті, тощо.

4. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

- Виконувати всі вимоги керівника відносно виконання завдань практики;
- дотримуватися індивідуального плану практики та опрацювання основних етапів археологічного дослідження:
 1. археологічна розвідка;
 2. археологічне шурфування;
 3. розмітка території розкопок;
 4. археологічні розкопки;
 5. польова фіксація археологічних матеріалів;
 6. польова фотофіксація об'єктів та артефактів;
 7. обробка археологічних знахідок та методи їх реставрації;
 8. ведення польової документації та спостережень;
 9. підготовка та робота по «звіту» про археологічні розкопки;
 10. підготовка наукових публікацій.

5. НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ

1. Археологія України / Л. Л. Залізняка, О. П. Моця, В. М. Зубар та ін.; за ред. Л. Л. Залізняка. К.: Либідь, 2005.
2. Археологія Української РСР. У 3 т. К., 1971–1975.
3. Археологія Української РСР. У 3 т. К., 1985–1986.
4. Винокур І. С., Телегін Д. Я. Археологія України. К.: «Вища школа», 2004.
5. Давня історія України. В 3-х тт. К., 1997–1999.
6. Залізняка Л. Л. Мезоліт заходу східної Європи. К.: Шлях, 2009.
7. Залізняка Л. Л. Найдавніше минуле України. К.: Наукова думка, 1997.
8. Залізняка Л. Л. Первісна історія України. Київ, 1999.
9. Залізняка Л. Л. Передісторія України X–V тис. до н. е. Київ, 1998.
10. Міхєєв В. К., Шрамко Б. А. Археологія залізного віку Східної Європи. Харків, 2000.
11. Словник-довідник з археології. К., 1996.
12. Станко В. Н., Гладких М. І., Сегеда С. П. Історія первісного суспільства. К.: Либідь, 1999.
13. Старожитності України-Русі. К., 1994.
14. Чмихов І. Т., Кравченко Н. М., Черняков Т. С. Археологія та стародавня історія України. К., 1992.
15. Чмихов М. О., Шилов Ю. О., Корнієнко П. Л. Археологічні дослідження курганів. К., 1989.
16. Шовкопляс І. Г. Основи археології. К.: «Вища школа», 1972.

6. ФОРМИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

- Метою контролю за проведенням практики є виявлення й усунення порушень, недоліків і надання допомоги студентам з виконання програми практики;
- контроль зі сторони університету здійснюється завідуючим кафедрою історії та безпосередньо керівником практики;
- поточний контроль здійснюється керівником практики. При цьому контролюються: виконання завдань індивідуального плану, складання звіту, своєчасність початку і закінчення практики.

7. ВИМОГИ ДО ЗВІТУ

Після закінчення терміну практики студенти звітують про виконання програми та індивідуального завдання. Форма звітності – письмовий звіт, підписаний і оцінений безпосередньо керівником практики. Письмовий звіт разом з іншими документами й матеріалами практики подається на рецензування керівнику практики від кафедри.

Звіт має містити відомості про виконання студентом усіх розділів програми практики та індивідуального завдання, висновки і пропозиції.

Звіт оформлюється згідно з єдиним стандартом щодо оформлення

документації, повинен бути надрукований (без помилок та виправлень) з одного боку білого паперу формату А4 (210x297 мм). Аркуш звіту повинен мати поля: ліворуч – 25 мм, верхнє – 20 мм, праворуч – 15 мм, нижнє – 20 мм. Загальний обсяг звіту повинен складати близько 10 сторінок друкованого тексту. Титульна сторінка звіту видається кафедрою.

Звіт повинен включати наступні матеріали:

- титульна сторінка;
- індивідуальне завдання на практику;
- основна частина (звіт про конкретну виконану роботу згідно з програмою практики);
 - висновки і пропозиції;
 - додатки (у разі необхідності).

Звіт з практики захищається студентом (з диференційованою оцінкою) в комісії, призначеній завідуючим кафедрою. Залік приймається в університеті протягом тижня після закінчення практики. Оцінка за практику вноситься в заліково-екзаменаційну відомість і залікову книжку студента.

Студенту, який не виконав програму практики без поважних причин, може бути надано право проходження практики повторно при виконанні умов, визначених керівником практики. Студент, який у підсумку отримує негативну оцінку з практики в комісії, відраховується з університету.

Підсумки практики обговорюються на засіданні кафедри історії.

8. ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПРАКТИКИ

Послідовність звітування студентом така.

Упродовж тижня після початку (1 вересня) занять студенти-практиканти здають керівнику практики всі звітні документи для їх попередньої оцінки та після цього на кафедрі відбувається підсумковий залік, на якому студенти перед комісією захищають матеріали практики. Комісія призначається рішенням кафедри і складається з завідуючого кафедрою, провідного спеціаліста даного напрямку та керівника практики від кафедри історії. На заліку присутні всі студенти-практиканти.

Для підведення підсумків практики та кінцевої оцінки роботи студентів-практикантів керівник практики інформує комісію про фактичні терміни початку та завершення роботи, склад групи студентів, які пройшли практику, їх дисципліну, а також з інших питань організації та проведення практики. До захисту практики допускаються студенти, які повністю виконали завдання програми практики та вчасно оформили звітну документацію.

При кінцевій оцінці результатів практики враховується попередня оцінка керівника практики від кафедри та результати захисту підсумкової роботи практики.

Загальна оцінка за практику – 100 балів, із них 30 балів студент безпосередньо може набрати на заліку.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Результати проходження практики студентом оцінюються за наступними критеріями:

- наявність всіх необхідних документів, що супроводжують процес проходження практики;
- наявність обов'язкових формальних елементів звіту;
- самостійність виконання звіту;
- глибина виконання завдання практики;
- успішність захисту звіту з практики студентом.

Підсумкова оцінка практики може бути визначена за допомогою наступної шкали:

«Відмінно» (90–100 балів): наявні всі необхідні документи з практики з усіма реквізитами; звіт написано самостійно з дотриманням формальних вимог; завдання практики виконані і висвітлені повністю; студентом продемонстрований високий рівень обґрунтування власних ідей, висновків, творчий підхід; звіт захищено успішно та отримано відповіді на запитання зі звіту.

«Добре» (82–89, 75–81 балів): наявні всі необхідні документи з практики, проте деякі реквізити відсутні; звіт написано самостійно, але деякі формальні вимоги порушені; завдання практики виконані і висвітлені не всебічно; студентом продемонстрований високий рівень обґрунтування власних ідей, висновків, проте вони суперечливі чи взаємовиключні; звіт захищено успішно, із зауваженнями.

«Задовільно» (67–74, 60–66 балів): наявні всі необхідні документи з практики, проте деякі реквізити відсутні чи зазначені недостовірні дані; звіт засновано на плагіаті без використання посилань та/або деякі формальні вимоги порушені чи недотримані взагалі; завдання практики виконані і висвітлені не в повному обсязі; студент продемонстрував схильність до механічної копіювання чужих ідей, висновків, вони суперечливі чи взаємовиключні; звіт ледве захищено через малоадекватні відповіді на запитання для захисту.

«Незадовільно» (35–59, 1–34 балів): відсутні один чи більше документів з практики, деякі реквізити відсутні чи зазначені недостовірні дані; звіт повністю засновано на плагіаті без використання посилань та/або багато формальних вимог порушено чи недотримано взагалі; завдання практики пророблені і висвітлені не належним чином; студент продемонстрував схильність до механічної копіювання чужих ідей, висновків, вони суперечливі, взаємовиключні і можуть бути майже не пов'язаними з матеріалами практики; звіт не захищено через неадекватні відповіді на запитання для захисту і слабку орієнтацію в матеріалах звіту.

Шкала рейтингової оцінки знань

Семестр	Вид роботи	Бали
2	<p style="text-align: center;"><u>Проходження практики:</u></p> <p>- виконання завдань керівника практики в польових умовах (участь у дослідженні пам'яток, камеральна обробка археологічних матеріалів, оформлення польової документації тощо).</p> <p style="text-align: center;">Разом:</p>	70
	<p style="text-align: center;"><u>Документація і захист результатів практики:</u></p> <p>- підготовка документації і звіту про проходження практики згідно з індивідуальним завданням; - звіт студента-практиканта про проходження практики перед комісією, призначеною завідуючим кафедрою історії.</p> <p style="text-align: center;">Разом:</p>	30
	Всього	100

Зразок титульної сторінки звіту

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Факультет політичних наук
Кафедра історії

ЗВІТ
З «НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ – 1 (АРХЕОЛОГІЧНОЇ)»

Студент _____ групи

(прізвище, ім'я, по батькові)

Час проходження практики –
з _____ до _____ 20__ року

Місце проходження практики –
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Керівник від Чорноморського
національного університету
імені Петра Могили
к. і. н., доц.

Піструїл Ігор Володимирович

Звіт керівника практики

ЗВІТ

щодо керівництва навчальною практикою студентів I курсу кафедри
факультету

Відповідно до наказу ректора ЧНУ мною з _____ до _____ 20__ року
здійснювалося керівництво навчальною практикою студентів у таких
зкладах (установах)

Всього під моїм керівництвом практику проходило _____ студентів.

Мною проведено _____ індивідуальних консультацій та _____ групових.
Загальна характеристика та оцінка роботи студентів

Підсумкова оцінка студентів за навчальну практику–1 (Археологічну):

Практика засвідчила, що під час підготовки студентів необхідно
звернути увагу на

Загальні зауваження та пропозиції щодо організації та проведення
навчальної практики

Підпис _____

Дата _____